

МЕТОДИ ТА ПОРЯДОК ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В ІНДІЇ

У статті висвітлено й узагальнено методи виявлення обдарованих дітей, специфіку й порядок їх використання в аспекті багатокультурного та багаторелігійного різноманіття Індії. Проаналізовано переваги й недоліки зазначених методів. Вивчено емпіричний досвід індійських освітніх закладів, суспільних організацій і фондів у виявленні дітей з високими інтелектуальними здібностями та проявами творчого мислення.

Ключові слова: *тестування, спостереження, метод номінації з боку вчителів, батьків та однолітків, метод типового профілю, метод інтерв'ю, діагностика, скринінг.*

Індія, як і більшість країн світу, цілеспрямовано й систематично виявляє і розвиває дітей, які мають високі інтелектуальні здібності. До таких дітей треба відносити тих, хто демонструє виключну продуктивність або дуже високий рівень творчості, пам'яті, мотивації, фізичної вправності або психо-моторної здатності, соціальної майстерності або лідерських здібностей, естетичного смаку, або які мають виражену здатність в образотворчому й виконавському мистецтві або демонструють потенційну здатність у будь-якій з цих сфер (Сенат, 1988) [8]. Як повідомляє доктор Сандху (Dr. Sandhu), якщо ваша дитина надзвичайно бадьора, потребує меншої кількості сну, ніж інші діти, починає імітувати різні звуки дуже рано і, як правило, виключно чутлива до звуків, запахів, текстур і смаків, він/вона може бути "обдарованою" дитиною [11].

Поняття "обдарованість" може тлумачитись науковцями в різний спосіб саме тому, що має складний зміст, а це означає, що для ідентифікації таких дітей Індія, яка характеризується значним соціально-економічними й соціально-культурними відмінностями, не може використати такі прості способи, як IQ або психометричні тестування. Альтернативним шляхом ідентифікації можуть бути виявлення обдарованості на ранніх стадіях, звертаючи увагу на те, як обдаровані діти виявляють себе у виконанні різних завдань і контекстів, а також просвітницька робота, яка поширює інформацію про виховання, виявлення, навчання й підтримку обдарованих дітей.

Питання обдарованості вивчали і психологи, і педагоги як в Україні, так і в близькому й далекому зарубіжжі (М. Аксінєва, В. Алфімов, О. Антонова, Щ. Бочарова, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, Ю. Гільбух, В. Давидов, О. Кульчицька, Н. Лейтес, Д. Маккоуч, А. Матюшкін, В. Моляко, О. Музика, Дж. Рензулі, С.Л. Рубінштейн, Г. Тарасова, К. Тейлор, А. Торренс та ін.). Із здобуттям незалежності в педагогічній теорії Індії дослідженням обдарованості також приділяється багато уваги. Нашому дослідженню сприяють праці психологів та педагогів Індії, таких як А. Басу,

А. Каруп, І. Каур Сандху, А. Шривастава, Дж. Шарма та ін., які мають ряд важливих фактів і суджень щодо різних аспектів освіти обдарованих дітей. Усі вони одностайні в думці, що таким дітям необхідно надавати особливу підтримку й, перш за все, в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Разом з тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема виявлення обдарованих дітей і надання їм педагогічної підтримки в загальноосвітніх школах Індії не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті полягає у вивченні методів виявлення обдарованих дітей у загальноосвітніх школах Індії, визначенні їх позитивних і негативних ознак.

Послідовно вирішуючи проблеми у сфері освіти, з метою надання рівних можливостей для навчання дітей з різним рівнем здібностей у 1963 р. індійські дослідники звернулись до виявлення обдарованих і талановитих дітей, що викликало необхідність утворення програм виявлення “Національна схема пошуку талантів” (National Science Talent Search Scheme) та “Національний іспит”, які в 1964 р. було поширено територією всіх штатів і союзних територій. Таким чином, на національному рівні такі програми виявлення реалізуються через національний іспит, який проводиться у три етапи. На першому етапі виявляються діти з розумовими здібностями (Mental Ability Testing), на другому етапі виявляються академічні здібності дітей (тести з різних шкільних предметів, передбачених програмою), на третьому етапі проводиться інтерв'ю з виявленими обдарованими дітьми. На національному рівні було виявлено 4000 обдарованих і талановитих дітей.

В Індії централізовано діє Національна програма олімпіад з математики, фізики, хімії, біології за підтримки Відділу науки та технологій, Відділу атомної енергетики й Міністерства розвитку людських ресурсів. Мета програми – виявлення й відбір обдарованих і талановитих дітей, які навчаються у загальноосвітніх школах, та формування команд, що будуть відстоювати честь країни на міжнародних олімпіадах.

Державна політика стосовно обдарованих дітей була вперше запропонована в 1986 р. Звертаючи увагу на те, що одними з головних принципів навчання обдарованих дітей є гуманістичний підхід і доступність навчання, уряд Індії зробив акцент на новій парадигмі освіти обдарованих дітей – вирівнюванні соціальної несправедливості й започаткував програму, за якою інтелектуально обдаровані й талановиті сільські школярі з соціально та економічно дискримінованих племінних родів Адавасі й Даліт (Adivasi and Dalit) забезпечуються якісною безкоштовною освітою до 14 років у державних школах-інтернатах Джавахар Наводая Відялая.

На муніципальному рівні в рамках цієї програми Міжнародна організація Менса (Mensa International), місія якої полягає в заснуванні інтелектуального форуму й забезпеченні інтелектуальними й соціальними можливостями обдарованих дітей [13], започаткувала у 2007 р. в Індії Програму виховання Трайбал Менса (Tribal Mensa Nurturing Programme). Мета програ-

ми – виявлення та виховання обдарованих дітей, які мешкають у державних школах-інтернатах Ашрам (Ashram), що розташовані в сільській місцевості. Це безпрецедентна подія, тому що вперше відбувається виявлення дітей з соціально дискримінованих родів. До складу групи дослідників увійшли спеціально підготовлені для проведення тестування координатори й адміністратори тестування, вчителі, науковці та психологи Інституту психології Джняна Прабодіні. Експерти відвідали 12 шкіл і протестували 2 183 дитини. За результатами тестування 64 дитини продемонстрували достатньо високий IQ – 94 бали й вище. Відповідно до критеріїв тестування, IQ у 140 балів показали 36 хлопчиків і 6 дівчаток, яких було направлено для подальшого навчання в міста Мавал, Кхед, Амбедгаон (Maval, Khed, Ambedgaon). До змісту тестування увійшло два стандартних тести – стандартна прогресивна матриця, невербальний тест на інтелект Нафде і два додаткових тести. Загалом, тести склалися із загадок, на вирішення яких було встановлено певний час. Діти були забезпечені всіма необхідними засобами складання тесту: олівцями, буклетами з тестами та таблицями, в які треба було внести відповіді. Тестування відбувалося у звичайних класах по 30 дітей. У кожному класі знаходився адміністратор тестування і його асистент. Було встановлено певний час на виконання кожного тесту: стандартна прогресивна матриця – 40 хв.; невербальний тест на інтелект Нафде – 20 хв.; тест на цифри (Akruti Olakh Chachana) – 1 хв.; тест на академічні здібності (Shaleya Buddhimaaran Kasoti) – 3 хв.; додаткові тести – 3 хв. Оцінювання було проведене експертами Інституту Джняна Прабодіні. Усі виявлені обдаровані діти отримали сертифікати про високий рівень здібностей.

Таким чином, ми бачимо, що один із методів, який застосовується в загальноосвітніх школах Індії і який ми збираємось вивчити, – *метод тестування* на інтелектуальні здібності – дає змогу оцінити дитину на рівні з її однолітками. Тести IQ і тести на специфічні здібності окреслюють корисну й об'єктивну картину здібностей дитини в розвивальних і нормативних межах. Тестування відбувається у два етапи. На першому етапі здійснюється обстеження (screening) в групах. На другому – рекомендується вводити індивідуальне тестування, яке вважається більш дійсною і компонентною мірою IQ.

Аналіз літератури показав, що виявлення обдарованих дітей цілком залежить від розуміння самого поняття “обдарованість” і моделей обдарованості. Це визначає тести, які необхідно використовувати, зміст тестів, такі джерела інформації, як комплекс використаних ідей, записи академічної успішності або позашкільних досягнень учнів. Після визначення того, що необхідно виявляти, постає питання як виявляти. Наше дослідження показало, що в Індії практикують декілька методів діагностування. Оцінювання містить як *кількісні*, так і *якісні засоби* оцінювання. Результат будь-якого тесту завжди вимірюється цифрами, а інформація, яка надається в тесті, лімітована [4].

Під час дослідження ми визначили, що в індійських загальноосвітніх школах ідентифікування обдарованих дітей відбувається такими *якісними засобами* оцінювання, як: тестування, номінація, портфоліо, спостереження, інтерв'ю. Кількісні засоби визначають кількість учнів, а якісні описують їх переваги [5]. Тобто, в індійських середніх школах виявлення дітей здійснюється такими методами: *тестування, спостереження, метод номінації з боку вчителів, батьків і однолітків, метод складання портфоліо, інтерв'ю, метод типового профілю.*

Ураховуючи той факт, що Індія відома своїм національним, релігійним і культурним різноманіттям, велика увага приділяється використанню тестів вільних від культурних обмежень. Вербальні тести, зокрема, не можуть вимірювати здатність у чистому вигляді (потенціал), але вони використовуються для вимірювання досягнень дитини, тобто що вона вивчила або дізналась. Навіть коли психометричні тести пристосовані для використання в індійських освітніх закладах, вони можуть бути упередженими стосовно тих дітей, які не мають формальної освіти, не розуміють англійської або є вихідцями з бідних сімей. Одним з рішень є використання тестів, які є вільними від культурних обмежень (culture – fair tests), які усувають результати попереднього навчання й культурну компоненту й вимірюють здібності до аргументації та міркувань [1].

На думку індійських науковців, повна шкала IQ між 90 і 109 вважається показником середніх інтелектуальних здібностей, від 110 до 119 – вище середніх здібностей, від 120 до 129 – високі здібності, і 130 + вважається надзвичайно високими здібностями. Як правило, діти з високим IQ демонструють нерівнозначні здібності – високі здібності в одній або двох сферах діяльності й середні або низькі в інших сферах діяльності [3].

В Індії IQ тести використовуються селективно, головним чином у тому випадку, якщо дитина тестується з метою оцінки наявності труднощів у навчанні. У таких випадках тест щодо розумових здібностей забезпечує цінною інформацією про когнітивний профіль дитини більше, ніж одноразовий IQ бал. Хоча IQ тестування не набуло значного поширення в Індії, деякі освітяни підтримують концепцію психометричного оцінювання розумових здібностей у шкільному середовищі.

Зокрема, Індербір Каур Сандху, доктор PhD (Inderbir Kaur Sandhu) належить до тих науковців, хто підтримує концепцію психометричного оцінювання розумових здібностей у шкільному середовищі. Дослідниця впевнена, що IQ тести можуть бути корисними, тому що вони дають змогу дізнатися про надзвичайні здібності. Низький бал IQ не означає, що людина, яка проходить тестування, має низький рівень інтелекту, але він вказує, що розумові здібності цієї людини не можна виміряти конкретно цією програмою тестування. Водночас, високі оцінки також не можуть свідчити про високий рівень здібностей дитини у всіх сферах, але тільки в тих, які були протестовані. IQ тести можуть бути корисними при визначенні виду діяльності, в якій розумові здібності дитини будуть найбільш придатні [3].

Але треба зауважити, що в нашому дослідженні ми з'ясували деякі недоліки сучасної системи тестування в індійських школах. Зокрема, аналіз літератури показав, що під час тестування індійські викладачі стикаються з проблемою соціальної нерівності: коли діти з привілейованих каст демонструють кращі розумові здібності порівняно з дітьми з економічно дискримінованих племінних родів (Scheduled Castes). Історично склалося так, що в індійському суспільстві домінував принцип нерівності каст. Із здобуттям незалежності Індії у 1949 р. принцип кастової нерівності було скасовано формально, але неформально він існує і досі. Маючи таке глибоке історичне коріння, проблему соціальної нерівності країна намагається подолати завдяки додатковим освітнім і соціально-політичним рішенням на державному рівні, а також створенням зразково-показових шкіл на всій території країни.

Ще одним недоліком тестування обдарованих дітей в Індії є використання повністю запозичених західних тестів. Усі тести, які застосовують в індійських середніх школах, мають європейське або американське походження. Суперечності відчуваються не тільки в культурному змісті тестів, але й у відсутності специфічної духовної компоненти, яка притаманна індійському етносу.

Проте, незважаючи на всі недоліки, тести допомагають вчителям і освітянам не залишити обдарованих дітей непоміченими серед загальної маси учнів. Крім того, тести на розумові здібності дають змогу вивчати взаємозв'язок між розумовими характеристиками й досліджувати різні типи обдарованості. Тести дають відповідь на запитання в кожному конкретному випадку – чи є обдарованість наслідком генетичного фактору або впливу окремого навколишнього середовища, або й того, й іншого. Наступна перевага тестів полягає в тому, що вони допомагають вчителю й батькам розуміти краще учнів та своїх дітей, помічати вчасно й розвивати їх здібності, а також вчасно надавати педагогічну підтримку, застосовуючи більш ефективні освітні методики [6].

На замовлення Головного управління з науки при уряді Індії спеціалістами Національного інституту перспективних досліджень (NIAS) під керівництвом д-ра Аніти Каруп разом з його партнерами Фондом Агастья (gasthya Foundation) та Університетом м. Делі (під керівництвом д-ра Джіоті Шарма) було розроблено одну з таких програм з метою підтримки й надання своєчасної допомоги обдарованим дітям. Психологи, освітяни й інші експерти в справах обдарованих дітей займаються поширенням проекту з виявлення дітей з надзвичайними здібностями територією країни й виконують серію спостережень у класі, тематичні дослідження, семінари для вчителів, розробляють нові методи й інструменти для ідентифікації.

Делійський університет розпочав програму “Відкриття потенціалу – формування інтелекту”. Цей пілотний проект було здійснено за ініціативою головного Радника з науки при уряді Індії професора Р. Чидамбарам. В рамках цього проекту науковці університету розробили трирівневу модель виявлення обдарованих дітей, основою якої є розуміння дитини, ви-

ховання та допомога. Крім того, вчені розробили заходи ідентифікації та передову матрицю скринінгу (англ. “screening” – попередній контроль або відбір) для дітей, які мають здібності в сфері математики й науки. Об’єктом основної уваги цього дослідження Університету м. Делі було дитяче населення, яке мешкає в містах на півночі Індії віком 9–15 років. План полягав у проведенні експериментального дослідження в м. Делі та його передмісті, в різних типах державних і приватних шкіл, у тому числі школах Джавахар Наводая Відьялая, Раджкія Пратібха Викас Відьялая (Rajkiya Pratibha Vikas Vidyalayas) та ін. Відповідальні за цей проект використовували поєднання різних інструментів проведення діагностики, такі як тести IQ, невербальні тести, метод номінацій з боку вчителів, однолітків, батьків і поведінкових спостережень в умовах загальноосвітньої школи [9].

Фонд Агастья зосередив свої зусилля на виявленні обдарованих дітей у сільських районах віком 9–15 років, а також тих дітей, які взагалі не відвідують школу й мешкають на півдні Індії. Перший етап діагностики передбачає проведення дворівневого скринінгу з можливістю проведення наукових експериментів, консультацій та ігор і виявлення спочатку 20 000 дітей, з яких пізніше відбирається група з 5 000 потенційно обдарованих дітей. Наступний етап передбачає послідовне проведення скринінгу 500 потенційно обдарованих дітей у декілька рівнів і потім відбір з них 15–20 дітей з надзвичайними здібностями.

Програма виявлення обдарованих дітей, розроблена фахівцями Національного інституту передових досліджень, націлена на використання багатостороннього підходу з акцентом на діагностику дітей, які мешкають на території міста у віці 3–8 років (північ Індії). Прагнення врахувати всі психолого-індивідуальні особливості для того, щоб обрати найбільш придатну форму й метод навчання для кожної конкретної обдарованої дитини зумовило визначення трьох важливих компонентів проекту.

Перший компонент – проведення досконалого спостереження в умовах класу або школи з метою отримання даних про якості й поведінкові характеристики, які могли б сприяти ідентифікації обдарованої дитини. Через такі спостереження було заплановано сформуванню комплекс різних видів діяльності, які можуть бути використані для полегшення демонстрації поведінки обдарованої дитини в умовах звичайного класу загальноосвітньої школи.

Другим компонентом програми є проведення ряду запланованих семінарів і майстер-класів для вчителів за допомогою експертів на національному і міжнародному рівнях. Проведення таких заходів допомагає збудувати платформу для співпраці з вчителями щодо розвитку розуміння основних понять та інших питань, що стосуються обдарованих учнів, підвищення чутливості й обізнаності вчителів про методи виявлення обдарованих дітей, форми та методи їх навчання та надання їм педагогічної підтримки.

Третій компонент програми – розробка *методу типового профілю* дітей, визначених як “обдаровані” або які демонструють високий потенціал, для отримання інформації про їх інтелектуальні й когнітивні здібності,

особистісні фактори й фактори навколишнього середовища, які впливають на результати їх діяльності, для створення якісної ідеї про шляхи розвитку обдарованості, для розуміння, як навколишнє середовище взаємодіє з вищезгаданими факторами і впливає на виявлення обдарованої дитини. Однак, треба зауважити, що недоліком методу типового профілю є те, що він довготривалий і займає багато часу, враховуючи той факт, що цей метод потребує повторної взаємодії з вчителями, однолітками, батьками. На відміну від групових тестів, метод типового профілю застосовують як у групі, так і індивідуально [7].

Комбінація якісних методів сприяє збору й запису отриманих даних. Експерти відвідують обдарованих дітей у школі або вдома з дозволу вчителів і батьків. Спостереження за поведінкою та потенціалом обдарованих дітей відбувається одночасно з проведенням бесід і інтерв'ю з обдарованими дітьми, їх батьками, однокласниками та вчителями. Історія дослідження складається з таких психологічних деталей: особистісні дані (ім'я, вік, стать, школа, місце роботи батьків); розвиток дитини з точки зору медицини та фізіології; історія навчання у школі (зміна школи, навчальні програми, розвиток навичок спілкування, розвиток навичок читання в ранньому віці); історія родини (генеграма, психологічні проблеми, інтелектуальні здібності, наявність інших видів обдарованості, крім інтелектуальної, коло спілкування родини); сучасна історія обдарованої дитини (інтереси, хобі, таланти, досягнення); офіційні підтвердження досягнень дитини (участь у конкурсах, олімпіадах, отримання сертифікатів про складання конкурсних іспитів); поведінкові спостереження (зовнішність, модель спілкування з батьками, однолітками, мовленнєві навички, вміння вирішити проблему, спосіб мислення та ін.).

Додатково до психологічного типового профілю обдарованої дитини складається перелік рис, визначених у літературі і якими користуються на практиці батьки і вчителі, коли ведуть спостереження за поведінкою обдарованих дітей. Крім того, *метод спостережень передбачає* використання загадок, ігор, а також заходи в галузі математики, науки та англійської мови для сприяння взаєморозумінню з дитиною, а також для розвитку її уваги/концентрації, наполегливості, навичок з прийняття можливих рішень і т. д.

Крім того, ведеться спостереження не тільки вдома, але й у шкільному середовищі з метою виявлення доступних ресурсів і визначення характеру соціальних взаємодій, шкільних програм, заходів і пріоритетних інтересів обдарованої дитини.

Вивчення практичного досвіду індійських освітніх закладів допомогло нам з'ясувати, що одним із методів діагностики обдарованих дітей є *метод номінації* дитини з боку вчителів, батьків, однолітків. У США дослідження виявили, що вчитель у процесі номінації може припуститися таких самих помилок, як і звичайні тести. Вчителі можуть зосередитися на високих досягненнях відповідних дітей і ігнорувати дітей, які відстають, погано поведуться або дітей з малозабезпечених сімей. Спостереження та-

ких процесів актуально в Індії, де більшість дітей мають зубрити матеріал для найкращого оцінювання, а не розвивати критичне мислення. Роль учителя визначна при здійсненні методу номінацій. Учителі мають можливість порівнювати конкретну дитину з сотнями інших дітей того ж віку, досвідчений учитель може часто швидко й точно побачити дитину, яка перевершує однолітків у навчанні і здатності логічно мислити. Номінації однолітків також корисні. Вивчення результатів досліджень показало, що навіть маленькі діти можуть точно відповісти на питання: “Хто у вашому класі найкращий у математиці (або будь-якій іншій діяльності)?”

Так, у Національному інституті перспективних досліджень виявлення потенційно обдарованих дітей відбувається методом номінацій з боку батьків або вчителів. Номінації робляться з використанням контрольного листка спостережень, розробленого після проведення польових досліджень (field research) обдарованих дітей у класах звичайних індійських шкіл, а також на основі типового профілю обдарованих дітей, розробленого за допомогою інтерв'ю з батьками та іншими значущими особами в житті обдарованої дитини. Після того, як дитину було номіновано, експерти інституту пропонують дітям виконання різних тестів на інтелектуальні здібності і творче мислення. Треба підкреслити, що всі діти мають рівні можливості складання таких тестів, які адаптовано до індійського контексту й вільні від будь-яких культурних або соціально-економічних упереджень. Після оцінювання тестів експерти вивчають типовий профіль дитини і, якщо треба, залучають до роботи наставника, який допомагає детальніше розкрити обдаровану дитину. Метод номінації складається з поведінкових характерних рис, які надають додаткову інформацію про обдаровану дитину. Такий метод ідентифікації практикується в НППД для обдарованих дітей віком 3–12 років [10].

Наступний метод виявлення обдарованих дітей, який застосовується в індійських загальноосвітніх школах, – *метод портфоліо*: поточне портфоліо з роботами дитини є показником її здібностей і досягнень. У тих областях, де розвиток здібностей у ранньому віці дуже важливий, оцінка того, що дитина вже знає або може робити (досягнення), має велике значення. Малюнки дітей з художніми здібностями, наприклад, систематично відрізняються від малюнків їх однолітків. Експерт може визначити художні здібності й талант уже в ранньому віці, використовуючи матеріали, зібрані в портфоліо. Метод портфоліо має вирішальне значення в областях, де не існує надійних тестів. Креативність, наприклад, виявити набагато важче, ніж інтелектуальні здібності. У багатьох областях кращим предиктором майбутніх творчих досягнень є минулі творчі досягнення.

На думку науковців Національного інституту перспективних досліджень Індії, будь-яка дитина, яка проявляє незвичайні здібності, починаючи від співу й закінчуючи вмінням переказувати списки або таблиці у зворотному напрямку, умовно називається “обдарованою”. Відповіддю на запитання, чи може бути обдарованість ідентифікована за допомогою емпі-

ричного методу, Національний інститут перспективних досліджень, в рамках національного проекту з освіти обдарованих дітей, який було розпочато у 2010 р., розробив *механізм* для використання в індійських класах з метою виявлення дітей, які демонструють “особливі таланти” та “обдаровані ознаки”. Модель поведінки обдарованих дітей була розроблена на основі польових досліджень команди у 12 школах у м. Бангалор та його передмісті з 2010 р. до середини 2012 р. з використанням спостережень протягом шкільного дня, зроблених іншими особами, яких не було номіновано до списку учасників. Розмір класів, навчальні плани, методи й стилі навчання були різними.

Цей документ охоплює цілий ряд можливостей учнів початкової школи, включаючи концентрацію, спостереження, вивчення швидкості, критичне мислення, словниковий запас і позашкільні здібності. Науковці вивчали дітей в одному з їх природних середовищ – у школі. Вивчення емпіричного досвіду Індії у сфері виявлення обдарованих дітей показало, що часто вчителі помічають дитину з високими здібностями за її поведінковими проблемами, бо якщо дитина опиняється не в стимулювальному середовищі, вона себе некомфортно почуває і має проблеми адаптаційного характеру [2].

Висновки. Як бачимо, виявлення обдарованих дітей в Індії відбувається в звичайних класах загальноосвітніх шкіл, науково-дослідницьких організаціях, державних освітніх установах, суспільних фондах та асоціаціях як індивідуальним, так і груповим способом, із застосуванням різних методів. Під час дослідження нами було з’ясовано, що багато індійських учених погоджуються з думкою про доцільність діагностування дітей у ранньому віці (від 5 до 15 років). У результаті нашого дослідження ми дійшли висновку, що виявлення обдарованих дітей відбувається в загальноосвітніх школах Індії, державних науково-дослідницьких інститутах, суспільно-громадських фондах та асоціаціях і забезпечується комплексними діагностичними програмами, створеними психологами. Але вивчення емпіричного досвіду роботи з обдарованими дітьми в Індії дає підставу говорити, що повноцінних єдиних програм діагностики обдарованості, які б включали в себе й різноманітні взаємодоповнюючі методи й процедури, й особливий досвід психолога, й особливості регіону, школи тощо, невиправдано мало.

Список використаної літератури

1. Amita B. Can you tell a gifted child apart [Electronic resource] / Basu Amita. – Mode of access: www.deccanherald.com/content/284388/can-you-tell-gifted-child.html.
2. Bageshree S. NIAS team develops instrument to identify gifted students [Electronic resource] / S. Bageshree / The Hindu, Bangalore. – 2012. – Mode of access: <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-national/nias-team-develops-instrument-to-identify-gifted-students/article3890816.ece>.
3. Indebir Kaur Sandhu. Make Your Child Smarter / [Electronic resource] / Indebir Kaur Sandhu. – Mode of access: <http://www.brainy-child.com/experts/iq-facts.shtml>.
4. Julia Osborn. Assessing Gifted Children [Electronic resource] / Julia Osborn. – Mode of access: http://www.hoagiesgifted.org/assessing_gifted.htm.

5. Keyser D. Test critiques / D. Keyser, R. Sweetland. – Volumes I–XI. – Austin, TX: PRO–ED. – 2004.
6. Venkata Reddy K. Changing Attitudes To Education In India Atlantic Publishers And Distributors B-2, Vishal Enclave / K. Venkata Reddy. – New Delhi, Atlantic publishers and Distributors, 2002. – P. 14–16.
7. Maithreyi R. Case Profiles of gifted children: Identification of Gifted Children in Maths and Science in the Indian Context (3–15 years) / Maithreyi R., Amita Basu, Anitha Kurup. – Bangalore : National Institute of advanced Studies, 2013. – P. 11–12.
8. Oghounu A.E. & Oniyama H.O. (2003). *Introduction to Giftedness and Talentedness* / In Oniyama E.E. & E.E. Ebiowie (Ed): *Essentials of Special Education* (130–140), Warri: Umpeta Press [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.articlesbase.com/childhood-education-articles/development-and-validation-of-giftedness-assessment-instrument-gai-for-the-identification-of-creative-productive-giftedness-ability-1184100.html>.
9. Promotion development for India's Gifted Young [Electronic resource]. – Mode of access: <http://prodigy.net.in/delhi-university/75>.
10. Promotion development for India's Gifted Young [Electronic resource]. – Mode of access: <http://prodigy.net.in/how-does-the-nias-gifted-education-identification-process-work-and-what-happens-afterwards/56>.
11. Shilpy Arora. The Gifted Friday Gurgaon. – Vol. 2. – № 9, 19–25 (October 2012). – P. 14. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://issuu.com/fridaygurgaon/docs/friday_gurgaon_19-25_oct_2012.
12. Summary Record of Discussions of the Nineteenth Meeting of Scientific Advisory Committee to the Cabinet (SAC-C) held on 13th February, 2010, at New Delhi [Electronic resource]. – Mode of access: http://psa.gov.in/SACC_19meeting.pdf.
13. Summiya Yasmeen. Wasted Potential of India's gifted children Education World [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.educationworldonline.net/index.php/page-article-choice-more-id-862>.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2013.

Горбылёва Е.В. Методы и порядок выявления одарённых детей в Индии

В статье рассмотрены и обобщены методы выявления одарённых детей, специфика и порядок их использования в аспекте поликультурного и религиозного разнообразия Индии. Определены преимущества и недостатки упомянутых методов. Изучен эмпирический опыт индийских образовательных учреждений, общественных организаций и фондов в проведении диагностики детей с высокими интеллектуальными способностями и проявлениями творческого мышления.

Ключевые слова: *тестирование, наблюдение, метод номинации со стороны родителей, учителей, одноклассников, метод типового профиля, диагностика, скрининг, метод интервью.*

Gorbylyova H. Methods of identification of gifted children in India

The paper has reviewed and summarized the methods of identifying gifted children, the specificity of their use in the aspect of multi-cultural and religious diversity of India. Among the most popular methods used in Indian schools the author specially pointed out the following ones such as testing, observation, method of nomination from parents, method of nomination from children, method of nomination from teachers, method of portfolio, method of interview and case profile method. There has been defined some advantages and disadvantages of methods mentioned. The author has examined the empirical experience of Indian educational institutions, public organizations and foundations while diagnosing children with high intellectual capacity and manifestations of creative thinking. There has been considered the programme that has been developed by NIAS scientists. The list of some

features and behavioral models has been researched. During the study the author has found out that many Indian scholars agree with the opinion of advisability of diagnosing children at an early age (5 to 15 years).

The author of the paper has studied some national and municipal programmes of gifted children identification and the ways they are realized in Indian. A pilot project called Tribal Mensa Nurturing Programme, Identification and mentoring programme of Potentially Gifted Children initiated by the Office of the Principal Scientific Advisor to the Government of India have been thoroughly analyzed. There has been studied an identification model which is called Three Tier identification Model, where the gifted are screened and selected for interactive mentoring sessions to reflect their interests and potential.

In the paper the guiding role of teachers and parents in the process of identification has been pointed out. Some documents aiming at improving identification and nurturing the gifted have been researched. In the mentioned documents there has been emphasized the role of a teacher who need to be sensitized by training workshops to select gifted children.

As a result of our study, we can make conclusion that the identification of gifted children takes place in general (comprehensive) schools of India, national and scientific institutes, public funds and associations using both individual and group forms of identification, diversified methods of identification and provides comprehensive diagnostic programmes created by psychologists. However, the study of empirical experience with gifted children in India suggests that full application of uniform diagnostic talent that incorporate the diverse and complementary methods and procedures, specially trained and much-experienced psychologists and peculiar features of the region and schools are unreasonably low.

Key words: *testing, screening, nomination from parent, teachers and classmates, method of case profile, identification.*